

2021 METŲ XXX LIETUVOS MOKINIŲ ISTORIJOS OLIMPIADOS PROGRAMA

Lietuvos valstybės ir visuomenės raida Gediminaičių ir Jogailaičių valdymo laikotarpiu (1295–1572)

Lietuvos valdovai

Gimimo, mirties ir palaidojimo vieta. Gyvenimo ir valdymo trukmė. Šeima. Religija. Rezidavimo vietos. Išsilavinimas. Nuopelnai vidaus ir užsienio politikoje. Įamžinimas.

Socialinė ir ekonominė raida

Agrarinė visuomenė. Feodalinių santykių susiklostymas, miestų atsiradimas, valstybės struktūra. Luominės visuomenės kūrimasis ir raida. LDK luominės visuomenės savitumai. Tautinė gyventojų sudėtis. Bajorijos ir diduomenės stiprėjimas. Luominio atstovavimo atsiradimas. Bajorų teisių išplėtimas. Vytauto reformos. LDK didikų giminės. Valstiečių įbaudžiavinimas. Teritorinė administracinė valstybės pertvarka (1564–1566 m.).

Pakraščių žmonės ir svetimšaliai. Visuomenės užribio žmonės. Nekrikščioniškos bendruomenės Lietuvos visuomenėje. Šeima ir kasdienis gyvenimas luominėje visuomenėje.

Žemės ūkio vystymas. Cechinės miestų struktūros atsiradimas. Prekinių piniginių santykių raida. Gedimino laišakai ir įsitraukimas į tarptautinius ekonominius ryšius. Dvarų verslai. Valakų reforma ir jos rezultatai.

LDK teisė ir teismai. Rašytinės privilegijos: Jogailos, Horodlės, Kazimiero ir Aleksandro. Kazimiero teisynas. I ir II LDK Statutai.

LDK užsienio politika XIII a. pabaigoje–XV a. pirmoje pusėje

Lietuvos tarptautinė padėtis XIV–XV a. sandūroje. Vytenio taikių santykių su Rygos miestu ir arkivyskupu užmezgimas. Gedimino diplomatinė akcija Europoje: laišakai ir jų reikšmė. Pirmosios tarptautinės sutartys su kaimyninėmis valstybėmis. Taikos ir prekybiniai susitarimai su Livonija. Gedimino sąjunga su Lenkijos karaliumi Vladislovu Lokietka. XIV a. antrosios pusės karai su Vokiečių ordinu. LDK teritorinė plėtra į Rytus. Susidūrimas su Aukso orda ir konfliktas su Maskva dėl Kijevo Rusios palikimo. Jogailos užsienio politika ir sąjungos su Lenkija priežastys. Krėvos aktas, jo turinys ir reikšmė. Lietuvos–Lenkijos santykiai Vytauto valdymo laikotarpiu. Astravo, Vilniaus–Radomo ir Horodlės sutartys. Vytauto politika Vokiečių ordino atžvilgiu. 1409–1411 m. karo su Ordinumu priežastys ir eiga. Žalgirio mūšis ir jo reikšmė. Melno taika ir Vokiečių Ordino problemos išsprendimas. Vytauto karūnacijos byla ir Šventosios Romos imperijos veiksnys. Bandymai nutraukti uniją su Lenkija XV a. viduryje.

LDK tarptautinės padėties raida XV a. antroje pusėje – XVI a.

LDK Ponų tarybos užsienio politika XV a. antroje pusėje. Personalinės unijos su Lenkija taša, Melniko aktas. Maskvos valstybės stiprėjimas. XV a. pabaigos – XVI a. pirmos pusės LDK–Maskvos karai. Oršos mūšis ir jo reikšmė. LDK santykiai su totorių chanatais. LDK vieta Jogailaičių dinastinėje politikoje Vidurio Rytų Europoje XV–XVI a. sandūroje. LDK tarptautinė padėtis Liublino unijos išvakarėse. Livonijos karas su Maskva. Liublino unija.

Krikšto kelias ir christianizacija. Kultūros raida

Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje XIV–XVI a. Gedimino, Algirdo, Kęstučio derybos dėl krikšto. Tarptautinis Lietuvos krikšto kontekstas. Jogailos ir Lietuvos krikšto priežastys, aplinkybės, sąlygos ir politinė, kultūrinė, socialinė, teisinė, religinė reikšmė. Christianizacijos eiga XV a. Bažnytinės organizacijos ir tikinčiųjų bendruomenės, – vyskupijos, parapijos, brolijos. Žemaitijos krikštas. Konstanco susirinkimas. Stačiatikių padėties pokyčiai: nuo konfesinių apribojimų prie lygiateisiškumo. Bažnytinės unijos idėja. Nekrikščioniškos bendruomenės Lietuvos kultūroje.

Reformacijos pradžia LDK. Reformacijos prielaidos ir sklaidos keliai (Lenkijos, Livonijos ir Vakarų Europos universitetų įtaka; protestantiška literatūra). Pirmoji reformacijos banga Lietuvoje

XVI a. 3–5 dešimtmečiuose. Abraomo Kulviečio mokykla Vilniuje. Lietuviškų knygų atsiradimas. Pirmasis Biblijos vertimas į lietuvių kalbą.

Lietuviai užsienio universitetuose XIV–XVI a. Lietuvos metraščiai ir valdovo raštinės formavimasis. Lietuvos Metrika. LDK rašto ir šnekamosios kalbos bei jų vartojimas viešajame ir kasdiniame gyvenime XIV–XVI a.

Renesansas LDK. Renesanso sklaidos keliai. Lietuva humanistų poezijoje. Romėniškoji lietuvių kilmės teorija. P. Skorina ir spaustuvų pradžia. Pirmosios bibliotekos. XVI a. spauda Lietuvos valstybėje.

Literatūra:

1. Baronas D., Dubonis A., Petrauskas R. *Lietuvos istorija. XIII a. – 1385 m.: valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų, t. 3.* Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2011.
2. Bumblauskas A. *Senosios Lietuvos istorija, 1009–1795.* Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005.
3. *Gediminaičiai: enciklopedinis žinynas.* Sud. V. Spečiūnas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
4. Gudavičius A. *Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų, t. 1.* Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.
5. Ivinskis Z. *Lietuvos istorija: iki Vytauto Didžiojo mirties.* Vilnius: Mokslo, 1991.
6. Jonynas I. *Lietuvos didieji kunigaikščiai.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
7. Jurginis J., Lukšaitė I. *Lietuvos kultūros istorijos bruožai: feodalizmo epocha. Iki aštuonioliktojo amžiaus.* Vilnius: mokslas, 1981.
8. Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncėvičius A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų.* Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995.
9. Kiaupienė J., Lukšaitė I. *Lietuvos istorija. Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 metais, t. 5.* Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2013.
10. Kiaupienė J., Petrauskas R. *Lietuvos istorija. Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m., t. 4.* Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2009.
11. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūrina: tyrinėjimai ir vaizdai.* Sud. Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas, Eligijus Raila. Aidai, Vilnius, 2001.
12. *Lietuvos istorija.* Red. A. Šapoka. Vilnius: Mokslo, 1990.
13. Petrauskas R. *Galia ir tradicija: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminių istorijos.* Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2016.

Šaltiniai:

1. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas.* Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija. Sud. ir parengė A. Baliulis, E. Meilus. LDA leidykla, 2001.
2. *Lietuvos istorijos straipsnių ir dokumentų rinkinys.* Vilnius: Arlila, 1999.

Į literatūros sąrašą neįtraukti: mokykliniai istorijos vadovėliai, kiti moksliniai veikalai, memuaristika, interneto resursai.

Programą parengė:

1. Istorijos mokytojas ekspertas prof. dr. **Deimantas Karvelis** (VDU Švietimo akademijos Mokytojų rengimo institutas),
2. Istorijos mokytoja ekspertė **Žaneta Vaškevičienė** (Vilniaus Žemynos gimnazijos Humanitarinio ir socialinio ugdymo skyriaus vedėja, LIMA tarybos pirmininkė),
3. Istorijos mokytojas ekspertas **Saulius Jurkevičius** (Vilniaus licėjaus direktorius, LIMA tarybos pirmininko pavaduotojas),
4. Lekt. **Andrius Grodis** (Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas),
5. Prof. dr. **Sandra Grigaravičiūtė** (VDU Švietimo akademijos Mokytojų rengimo institutas).
6. Dokt. **Karolis Čižauskas** (Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas)